

การพัฒนานวัตกรรมพุทธศิลปกรรมล้านนาจากเซรามิก

อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

DEVELOPMENT OF INNOVATIVE LANNA BUDDHIST ARTS FROM CERAMICS,

KHO KHA DISTRICT, LAMPANG PROVINCE

¹กัตญญ เรือนตุ่น, ²สุชัย สิริวิกุล และ ³ศยามล อินทียศ

¹Katanyou Ruentoon, ²Suchai Siriraveekul and ³Sayamon Inthiyod

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Lampang Buddhist College, Thailand

¹Corresponding Author's Email: aaaa260620@hotmail.co.th

Received: 2026-01-14

¹เบอร์โทร: 093-131-2128

Revised: 2026-02-18

Accepted: 2026-03-10

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ (1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบงานเซรามิกในบริบทของชุมชนบ้านศาลาเม็ง ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง (2) เพื่อพัฒนาและสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมล้านนาในรูปแบบนวัตกรรมเซรามิก และ (3) เพื่อประเมินผลนวัตกรรมเซรามิกที่ผสมผสานพุทธศิลปกรรมล้านนาและสามารถถ่ายทอดสู่สังคม

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนาในลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการสร้างสรรค์ทางศิลปกรรม ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบมีส่วนร่วม และบูรณาการองค์ความรู้ข้ามศาสตร์ระหว่างพุทธศิลปกรรมล้านนา ภูมิปัญญาหัตถกรรมเซรามิก และวัสดุศาสตร์ร่วมสมัย โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 18 รูป/คน เพื่อนำไปสู่การสร้างต้นแบบนวัตกรรมและการประเมินผลเชิงสุนทรียศาสตร์และการใช้ประโยชน์

ผลการวิจัยพบว่า (1) งานเซรามิกของชุมชนบ้านศาลาเม็งมีอัตลักษณ์ล้านนาเด่นชัด โดยได้รับแรงบันดาลใจจากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของพระธาตุเจดีย์ ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง อาทิ ฐานบัว ปล้องไฉน สัตว์ทรงเครื่อง และลวดลายปูนปั้น ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา (2) การพัฒนานวัตกรรมดำเนินการอย่างเป็นระบบตามกระบวนการวิจัยและสร้างสรรค์ ประกอบด้วย การวิเคราะห์ต้นแบบทางศิลปกรรม การออกแบบเชิงแนวคิดภายใต้กรอบ “การอนุรักษ์เชิงสร้างสรรค์” การทดลองวัสดุและเทคนิคเซรามิก การสร้างต้นแบบ และการประเมินปรับปรุง โดยมีการทดลองสูตรเนื้อดินเพื่อลดการแตกร้าว ทดลองเคลือบลีสเตอร์ทองเพื่อสร้างมิติแสงเงา และการเผาแบบสองรอบเพื่อเพิ่ม

คุณภาพพื้นผิว ส่งผลให้เกิดต้นแบบ “พระธาตุจำลองจากเซรามิก” ที่มีความงามเชิงสุนทรียศาสตร์ ความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางศาสนา และความคงทนเชิงวัสดุในระดับที่สามารถผลิตซ้ำได้จริง (3) ผลการประเมินพบว่าผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจในระดับสูง (ค่าเฉลี่ย 4.65 จาก 5 คะแนน) โดยเห็นว่าชิ้นงานสามารถสื่อสารคุณค่าพุทธศิลป์ล้านนา สะท้อนความเชื่อและความศักดิ์สิทธิ์ และมีศักยภาพต่อยอดสู่ผลิตภัณฑ์ศิลปกรรมร่วมสมัยที่สนับสนุนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การท่องเที่ยว และการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ตั้งแต่ระดับชุมชนจนถึงระดับประเทศได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พุทธศิลปกรรมล้านนา; นวัตกรรมเซรามิก; ศิลปกรรมท้องถิ่น; การพัฒนาเชิงสร้างสรรค์

Abstract

This research aimed to: (1) analyze the ceramic art forms within the community context of Ban Sala Meng, Tha Pha Subdistrict, Ko Kha District, Lampang Province; (2) develop and creatively produce Lanna Buddhist art through ceramic innovation; and (3) evaluate innovative ceramics integrating Lanna Buddhist aesthetics for social dissemination. The study employed a research and development approach within a practice-based creative arts framework. A participatory qualitative methodology was adopted, integrating knowledge of Lanna Buddhist art, traditional ceramic craftsmanship, and contemporary materials science. Eighteen key informants participated in prototype development and aesthetic and functional evaluation.

The findings revealed that: (1) Ban Sala Meng ceramics exhibited a distinctive Lanna identity inspired by architectural elements of the pagoda at Wat Phra That Lampang Luang, particularly the lotus base, spire, bell-shaped structure, and stucco ornamentation, reflecting the integration of local wisdom and Buddhist art; (2) the innovation process comprised prototype analysis, conceptual design based on the principle of “creative conservation,” material and technical experimentation, prototype production, and refinement. Clay-body formulation, gold-luster glazing, and double firing were applied to improve structural integrity and surface quality, resulting in a ceramic pagoda prototype with aesthetic, symbolic, and functional value; and (3) experts and target users reported a high level of satisfaction (mean = 4.65/5). The prototype effectively conveyed Lanna Buddhist artistic values and religious beliefs and demonstrated potential for further development as a contemporary cultural product supporting the creative economy, tourism, and community-based cultural learning at local and national levels.

Keywords: Lanna Buddhist Art; Ceramic Innovation; Local Art; Creative Development

บทนำ

พุทธศิลปกรรมเป็นงานสร้างสรรค์ทางความคิดผ่านสื่อสัญลักษณ์ของผู้ที่ศรัทธาในคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อเผยแพร่ให้พุทธศาสนิกชนเกิดความเลื่อมใส และประพฤติปฏิบัติตนตามหลักพุทธธรรม ทั้งนี้ให้ผู้สร้างสรรค์ศิลปกรรมและผู้ที่ได้รับชม ได้ใกล้ชิดกับวิถีแห่งพุทธศาสนา (Eakjan, Kotsuppho, Tasonthi, Panyacheen, and Pin-kaew, 2022) เมื่อพระพุทธศาสนาตั้งมั่นในดินแดนสุวรรณภูมิ ความเจริญย่อมส่งอิทธิพลต่อกลุ่มชนและอาณาจักรต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในดินแดน เช่น อาณาจักรทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี สุโขทัย และล้านนา Lhomchaychotikul (2024) สำหรับอาณาจักรล้านนา มีศูนย์กลางอยู่ที่ “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” โดยมีพญามังราย (เม็งราย) เป็นปฐมกษัตริย์ พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และกษัตริย์ราชวงศ์มังรายแทบทุกพระองค์ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง จึงทำให้เกิดความนิยมสร้างงานพุทธศิลป์ล้านนาในรูปแบบหลากหลาย เช่น สถูป เจดีย์ พระวิหาร ธรรมาสน์ และอื่น ๆ ที่แสดงถึงพลังแห่งศรัทธาอันทรงคุณค่ามีอิทธิพลต่อความเชื่อและศรัทธาของชนชาวล้านนา (Khadvichai, Saokong, Piladdhammakorn, and Subrahmapanno, 2024) ศิลปกรรมล้านนาได้รับการสืบทอดจากกลุ่มช่างฝีมือในเมืองเชียงแสน เชียงราย และหริภุญชัย ซึ่งภายหลังผนวกเข้ากับเมืองเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังสันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลและความสัมพันธ์ทางฝีมือช่างจากพุกามและเมืองสุโขทัย เนื่องจากพญามังรายและพ่อขุนรามคำแหงเป็นพระสหายกัน จึงได้ติดต่อสัมพันธ์ทางการเมือง สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม มีผลต่อการสร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนา การสร้างงานเหล่านี้เกิดจากพลังศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงชาวบ้านสามัญชนทั่วไป (Lhomchaychotikul, 2024)

พุทธศิลปกรรมล้านนา มีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัย พม่า และวัฒนธรรมลังกาวงศ์ ซึ่งปรากฏในลวดลายของพุทธรูป เช่น คติลังกาวงศ์ที่มุ่งเน้นคุณงามความดี การตรัสรู้ และรูปแบบที่มีความอ่อนช้อย มีความหมายลึกซึ้ง และสัมพันธ์กับคตินิยม Lhomchaychotikul (2024) เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความเชื่อทางศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยการผสมผสานอิทธิพลจากธรรมชาติ ศาสนา และวิถีชีวิตของชุมชน โดยปรากฏผ่านงานสร้างสรรค์ศิลป์ที่มีความหลากหลาย เช่น “กระถางกาลสา” หรือ “หม้อดอก” ซึ่งเป็นภาชนะในพิธีกรรมที่ประดับตกแต่งด้วยลวดลายดอกไม้ ใบไม้ และสัตว์หิมพานต์ อันสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์และความเคารพบูชาต่อพระพุทธเจ้า Kruaraya (2025) สะท้อนความเชื่อทางศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยผสมผสานอิทธิพลจากธรรมชาติ ศาสนา และวิถีชีวิตของชุมชนอย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างเช่น ลวดลายที่ปรากฏในกระถางกาลสา ไม่ได้เป็นเพียงลวดลายประดับ แต่เป็นสัญลักษณ์ของพันธุ์ไม้และการสักการะพระพุทธเจ้า ซึ่งสะท้อนภูมิปัญญาและวิถีวัฒนธรรมของพื้นที่ภาคเหนือตอนบน เช่น เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน ฯลฯ

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2569)

ธรรมาสัน (ธรรมศาลา) โดยเฉพาะในยุคใหม่ ได้ถูกมองว่าเป็นวัฒนธรรมล้านนาและพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง (Phrakhrukowitthawatee, 2024)

ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมไทยถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีรากเหง้ามาจากการสั่งสมและพัฒนาต่อเนื่องยาวนานนับพันปี สะท้อนผ่านหลักฐานทางโบราณคดี มนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ และศิลปกรรมที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เครื่องปั้นดินเผาที่พบในถ้ำผีและถ้ำปุงฮุง จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีอายุประมาณ 8,000–10,000 ปี ถือเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย Sriboonruang (2021) “เครื่องปั้นดินเผา” หรือ ceramic คือภาชนะจากดินที่ผ่านการเผาซึ่งมีทั้งชนิดเคลือบและไม่เคลือบ สะท้อนถึงพัฒนาการทางเทคโนโลยีวัสดุในยุคโบราณ ในยุคบ้านเชียง (ก่อนประวัติศาสตร์) หม้อเขียนสีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี อายุราว 7,000 ปี บันทึกถึงพัฒนาการสังคมที่มีการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ และเทคนิคลายเขียนบนภาชนะ อีกทั้งเป็นแหล่งมรดกโลกที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ต่อมาในสมัยสุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย (ประวัติศาสตร์ยุคกลาง) เครื่องปั้น “สังคโลก” (Celadon) จากแคว้นสุโขทัยและศรีสัชชนาลัย เริ่มผลิตในพุทธศตวรรษที่ 20 ถึง 22 มีทั้งภาชนะใช้สอยและสินค้าทางศิลปะที่มีคุณค่า และส่งออกไปยังดินแดนต่าง ๆ เช่น อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ (Sawatsing, 2021)

พื้นที่จังหวัดลำปาง โดยเฉพาะชุมชนบ้านศาลาเม็ง ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา เป็นแหล่งผลิตงานเซรามิกที่สำคัญของประเทศมาอย่างยาวนาน ผลิตภัณฑ์เซรามิกส่วนใหญ่เป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ขามก่าไก่ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่สร้างชื่อเสียงให้จังหวัดลำปาง Saithong (2021) อย่างไรก็ตาม รูปแบบการผลิตยังคงจำกัดอยู่ในลักษณะเครื่องใช้ทั่วไป ขณะที่ศักยภาพของช่างเซรามิกในพื้นที่มีความเชี่ยวชาญและทักษะที่สามารถพัฒนาต่อยอดไปสู่งานศิลปกรรมที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมได้ ขณะเดียวกัน พื้นที่อำเภอเกาะคาเป็นที่ตั้งของวัดพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งเป็นศูนย์กลางพุทธศิลปกรรมล้านนาที่สำคัญ และเป็นแหล่งรวมความเชื่อ ความศรัทธา และอัตลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนโดยรอบ แต่ยังไม่ปรากฏการนำองค์ความรู้ด้านพุทธศิลปกรรมล้านนามาบูรณาการกับงานเซรามิกในเชิงนวัตกรรมอย่างเป็นรูปธรรม จากบริบทดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการบูรณาการองค์ความรู้ด้านงานฝีมือเซรามิกกับพุทธศิลปกรรมล้านนา Booncharoen (2023) เพื่อพัฒนาเป็นต้นแบบงานเซรามิกนวัตกรรมการ “พระธาตุลำปางหลวงจำลองจากเซรามิก” ขนาดฐาน 15×15 เซนติเมตร สูง 26 เซนติเมตร สำหรับป้อน อันเป็นการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม ควบคู่กับการส่งเสริมอาชีพ ภาพลักษณ์ชุมชน และการใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ สังคม และนโยบาย โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชนในพื้นที่

บริบทของสังคมร่วมสมัย แนวโน้มการพัฒนาทางศิลปวัฒนธรรมของโลกให้ความสำคัญกับ “นวัตกรรมทางศิลปวัฒนธรรม” (Cultural Innovation) ซึ่งหมายถึงการประยุกต์ภูมิปัญญาดั้งเดิมร่วมกับเทคโนโลยีและแนวคิดใหม่ เพื่อสร้างคุณค่าเชิงศิลปะ เศรษฐกิจ และสังคม (Thailand Research Fund, 2024; Office of the Permanent Secretary, 2021) นวัตกรรมในมิตินี้มิได้จำกัดเพียงสิ่งประดิษฐ์ หากครอบคลุมถึงกระบวนการคิด

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2569)

การออกแบบ การเล่าเรื่อง และการมีส่วนร่วมของชุมชน แม้ชุมชนในพื้นที่จะมีศักยภาพด้านงานเซรามิกเชิงศิลป์ แต่ยังคงเน้นความงามเชิงพาณิชย์และการบูรณาการมิติพุทธศิลปกรรมล้านนาเชิงจิตวิญญาณ ดังนั้น การพัฒนา “นวัตกรรมพุทธศิลปกรรมล้านนาในรูปแบบเซรามิก” จึงเป็นแนวทางสำคัญในการอนุรักษ์คุณค่าทางวัฒนธรรมผ่านสื่อร่วมสมัยที่เข้าถึงคนวงกว้าง และสามารถต่อยอดสู่ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ที่ยั่งยืนได้

ชุมชนบ้านศาลาเม็ง ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง มีความเชี่ยวชาญด้านการผลิตหัตถกรรมเซรามิกมาอย่างยาวนาน ซึ่งนับเป็นทุนทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่สำคัญของท้องถิ่น หากสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ด้านพุทธศิลปกรรมล้านนาเข้ากับศักยภาพงานหัตถกรรมดังกล่าว ย่อมก่อให้เกิดนวัตกรรมที่มีทั้งมิติทางวัฒนธรรมและความร่วมสมัย สามารถนำศิลปะท้องถิ่นไปสู่การใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันในรูปแบบผลิตภัณฑ์ตกแต่ง เครื่องใช้ และของที่ระลึก ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นแนวคิด “การอนุรักษ์เชิงสร้างสรรค์” ผ่านการประยุกต์รูปแบบพุทธศิลปกรรมล้านนาในงานหัตถกรรมเซรามิกของชุมชน ซึ่งไม่เพียงช่วยธำรงคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม แต่ยังมีศักยภาพในการผลิตซ้ำและจัดจำหน่ายในรูปแบบหัตถกรรมร่วมสมัย อันนำไปสู่การยกระดับเศรษฐกิจชุมชนในระยะยาวผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของช่างฝีมือ เยาวชน และกลุ่มศรัทธาในพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นความพยายามในการบูรณาการองค์ความรู้ด้านพุทธศิลปกรรมล้านนา กับทักษะเชิงช่างในงานเซรามิก เพื่อพัฒนาต้นแบบนวัตกรรมที่สามารถถ่ายทอดคุณค่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ พร้อมทั้งสามารถขยายผลสู่การผลิตในเชิงสร้างสรรค์ Office of the Permanent Secretary (2021) สอดคล้องกับเป้าหมายของเศรษฐกิจฐานวัฒนธรรม ที่เน้นการใช้ทุนทางวัฒนธรรมในการสร้างมูลค่าเพิ่มอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบงานเซรามิกในบริบทของชุมชนบ้านศาลาเม็ง ต.ท่าผา อ.เกาะคา จ.ลำปาง
2. เพื่อพัฒนาและสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมล้านนานวัตกรรมในงานเซรามิก
3. เพื่อประเมินผลนวัตกรรมในงานเซรามิกที่ผสานกับพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่สังคม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา ในกรอบการวิจัยเชิงคุณภาพแบบมีส่วนร่วม ควบคู่กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการสร้างสรรค์ทางศิลปกรรม โดยมุ่งพัฒนาต้นแบบนวัตกรรมพุทธศิลปกรรมล้านนาในงานเซรามิกอย่างเป็นระบบ กระบวนการวิจัยประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ 1) การวิจัยเชิงเอกสาร เพื่อศึกษาข้อมูลด้านพุทธศิลปกรรมล้านนา องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และแนวคิดด้านวัสดุศาสตร์ 2) การวิจัยภาคสนาม เพื่อเก็บข้อมูลจากบริบทชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการสร้างสรรค์ เพื่อออกแบบ ทดลอง และพัฒนาต้นแบบนวัตกรรม พื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนบ้านศาลาเม็ง ตำบลท่าผา อำเภอ

เกาะคา จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นแหล่งผลิตงานเซรามิกที่สำคัญ และตั้งอยู่ใกล้กับ วัดพระธาตุลำปางหลวง อันเป็นแหล่งพุทธศิลป์กรรมล้ำนาที่ทรงคุณค่า

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและเครื่องมือวิจัย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้คัดเลือกโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากบุคคลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์เกี่ยวข้องโดยตรงกับพุทธศิลป์กรรมล้ำนาและงานหัตถกรรมเซรามิกในพื้นที่ศึกษา รวมจำนวนทั้งสิ้น 18 รูป/คน แบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม กลุ่มละ 3 รูป/คน ได้แก่ 1) พระภิกษุสงฆ์ผู้มีความรู้ด้านพุทธศิลป์และคติความเชื่อ 2) ช่างฝีมือด้านงานเซรามิกในชุมชน 3) ปราชญ์ชาวบ้านและผู้รู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น 4) นักวิชาการด้านศิลปกรรมล้ำนาและวัฒนธรรม 5) ผู้แทนชุมชนและผู้นำท้องถิ่น และ 6) เยาวชนในพื้นที่ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ โดยการคัดเลือกกลุ่มบุคคลดังกล่าวมีเหตุผลเพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมทั้งมิติด้านความเชื่อ ศิลปกรรม ภูมิปัญญา กระบวนการผลิต และมุมมองของชุมชนในหลายช่วงวัย ซึ่งช่วยให้ข้อมูลมีความรอบด้าน สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรม และเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion: FGD) การสังเกตและบันทึกภาคสนาม ตลอดจนการติดตามผลการทดลองสร้างสรรค์ต้นแบบงานเซรามิก ข้อมูลทั้งหมดถูกบันทึกด้วยการจดบันทึก บันทึกเสียง ภาพถ่าย และวิดีโอ เพื่อนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้การจัดหมวดหมู่ประเด็น การสังเคราะห์ประเด็นหลัก (Thematic Analysis) และการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการเป็น 3 ระยะ ตามกรอบการวิจัยและพัฒนา (R&D) ควบคู่กับการวิจัยเชิงคุณภาพแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

ระยะที่ 1 การเก็บข้อมูลเชิงเอกสาร ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และหลักฐานทางศิลปกรรมเกี่ยวกับพุทธศิลป์กรรมล้ำนา องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของพระธาตุเจดีย์ และแนวคิดด้านวัสดุศาสตร์เซรามิก เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเบื้องต้นสำหรับการออกแบบต้นแบบ

ระยะที่ 2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม ดำเนินการเก็บข้อมูลในพื้นที่ชุมชนบ้านศาลาเม้ง ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง โดยใช้วิธีการดังต่อไปนี้

- 1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาบริบทการผลิตงานเซรามิกและวิถีวัฒนธรรมชุมชน
- 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 6 กลุ่ม
- 3) การสนทนากลุ่ม เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการออกแบบและคุณค่าทางพุทธศิลป์กรรม

- 4) การบันทึกภาพถ่ายและบันทึกภาคสนาม เพื่อใช้เป็นหลักฐานประกอบการวิเคราะห์

การเก็บข้อมูลภาคสนามมุ่งเน้นการสร้างการเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับอัตลักษณ์ล้ำนา ความเชื่อทางศาสนา กระบวนการผลิต และความต้องการของชุมชน

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2569)

ระยะที่ 3 การเก็บข้อมูลในกระบวนการสร้างสรรค์ต้นแบบ ภายหลังการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร และภาคสนาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบ ทดลองวัสดุ และพัฒนาต้นแบบ “พระธาตุลำปางหลวงจำลอง จากเซรามิก” โดยมีการบันทึกกระบวนการทดลอง การปรับสูตรดิน การทดสอบการเผา และผลลัพธ์ในแต่ละ ขั้นตอนอย่างเป็นระบบ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาชิ้นงานให้สมบูรณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการภายหลังการพัฒนาชิ้นงานต้นแบบ โดยแบ่ง การวิเคราะห์ออกเป็น 5 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1) การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และบันทึกภาคสนาม ถูกนำมาถอดความและวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อสังเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์พุทธศิลปกรรมล้านนา คติความเชื่อ และแนวคิดเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนในต้นแบบ

2) การวิเคราะห์กระบวนการพัฒนานวัตกรรม วิเคราะห์ลำดับขั้นตอนการออกแบบ การทดลองวัสดุ การปรับสูตรเนื้อดิน การทดสอบการเผา และการปรับปรุงต้นแบบ เพื่ออธิบายความเป็นระบบของ กระบวนการวิจัยและพัฒนา

3) การประเมินคุณค่าเชิงศิลปกรรมและวัฒนธรรม ประเมินองค์ประกอบด้านความงาม สัดส่วน รูปทรง เอกลักษณ์ล้านนา และความสอดคล้องกับคติพุทธศิลป์ เพื่อวิเคราะห์ความถูกต้องเหมาะสมในเชิงศิลปกรรม

4) การวิเคราะห์เชิงปริมาณจากแบบสอบถามความพึงพอใจ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ เพื่อประเมินต้นแบบใน 4 ด้าน ได้แก่ (1) ความงามและเอกลักษณ์ทางพุทธศิลป์ (2) ความเหมาะสม ในการใช้งานและคุณภาพวัสดุ (3) ความสามารถในการสื่อสารคุณค่าทางจิตวิญญาณ (4) ศักยภาพในการถ่ายทอด องค์ความรู้สู่สังคม ข้อมูลถูกวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

5) การสังเคราะห์บูรณาการผลการวิเคราะห์ ผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพและเชิงปริมาณถูกนำมา สังเคราะห์ร่วมกัน เพื่อประเมินศักยภาพของต้นแบบในฐานะนวัตกรรมพุทธศิลปกรรมล้านนา ทั้งในมิติศิลปกรรม วัฒนธรรม วัสดุศาสตร์ และการใช้ประโยชน์เชิงสร้างสรรค์ในระดับชุมชนและสังคม

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบงานเซรามิกในบริบทของชุมชนบ้านศาลาเม็ง ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า งานเซรามิกของชุมชนบ้านศาลาเม็งมีลักษณะเฉพาะที่สะท้อน อัตลักษณ์ล้านนาอย่างเด่นชัด สามารถสังเคราะห์เป็น 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1) ด้านรูปแบบและองค์ประกอบศิลป์ รูปทรงและลวดลายของงานเซรามิกได้รับแรงบันดาลใจ จากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของพระธาตุเจดีย์ ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง ได้แก่ ฐานบัว ปล้องไฉน และลวดลายปูนปั้น ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์เซรามิกมีเอกลักษณ์ที่สะท้อนพุทธศิลปกรรมล้านนาอย่างชัดเจน

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2569)

2) ด้านแนวคิดและความหมายเชิงจิตวิญญาณ การสร้างสรรค์งานเซรามิกในชุมชนมิได้มุ่งเน้นเพียงความงามทางรูปทรง หากแต่เชื่อมโยงกับความศรัทธาและความหมายทางพระพุทธศาสนา โดยลวดลายและรูปทรงถูกใช้เป็นสัญลักษณ์แทนคุณค่าทางจิตวิญญาณและการสืบทอดคติความเชื่อของชุมชน ดังสะท้อนจากคำบอกเล่าของช่างฝีมือว่า

“ลายแต่ละเส้นมันมีความหมาย ไม่ใช่แค่ให้สวย” และ “งานเซรามิกของที่นี่มันเหมือนยกวัดมาไว้ในชิ้นงาน”

3) ด้านกระบวนการผลิตและการประยุกต์เทคโนโลยี ช่างฝีมือยังคงใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมเป็นฐานของการผลิต ได้แก่ การคัดเลือกดิน การหมักดิน และการขึ้นรูปด้วยมือ ควบคู่กับการประยุกต์เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น เตาเผาไฟฟ้า การเผาแบบลดแก๊ส การพัฒนาเคลือบสแตเตอร์ทอง และการเผาสองรอบ เพื่อยกระดับคุณภาพ ความคงทน และมิติทางสุนทรียศาสตร์ของชิ้นงาน

4) ด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ การเรียนรู้ด้านงานเซรามิกเกิดขึ้นผ่านกระบวนการถ่ายทอดภายในครอบครัวและเครือข่ายชุมชน โดยเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ควบคู่กับการปลูกฝังสมาธิ ความประณีต และมิติทางจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรม สะท้อนแนวคิดว่าการทำงานศิลปต้องอาศัยความสงบและความตั้งมั่นของจิตใจ

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อพัฒนาและสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมล้านนาในรูปแบบนวัตกรรมเซรามิก ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการพัฒนาและสร้างสรรค์นวัตกรรมสามารถสังเคราะห์เป็น 5 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

1) การศึกษาบริบทชุมชนและทุนทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลชุมชน วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ทัศนคติ และความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการกำหนดทิศทางการออกแบบเชิงสร้างสรรค์

2) การถอดองค์ประกอบพุทธศิลป์จาก วัดพระธาตุลำปางหลวง มีการศึกษาและวิเคราะห์องค์ประกอบพุทธศิลป์ของพระธาตุเจดีย์อย่างละเอียด ได้แก่ รูปทรง สัดส่วน และลวดลาย เพื่อนำมาถอดแบบและสังเคราะห์เป็นต้นแบบงานเซรามิกที่สะท้อนอัตลักษณ์ล้านนาและความหมายทางพุทธศาสนา

3) การจัดเวทีปรึกษาหารือและยืนยันรูปแบบร่วมกับชุมชน ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับช่างฝีมือ พระสงฆ์ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันพิจารณาและยืนยันรูปแบบต้นแบบให้สอดคล้องกับบริบท วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชน

4) การออกแบบเชิงสร้างสรรค์ กระบวนการออกแบบมุ่งเน้นการผสมผสานอัตลักษณ์พุทธศิลป์ล้านนา กับแนวคิดร่วมสมัย โดยพัฒนาแบบร่างและแบบจำลองก่อนนำไปสู่การสร้างต้นแบบจริง

5) การพัฒนาและทดลองเทคโนโลยีวัสดุเพื่อสร้างต้นแบบ มีการทดลองสูตรเนื้อดิน เทคนิคการขึ้นรูป การเคลือบ และการเผา เพื่อให้ชิ้นงานมีความแข็งแรง คงทน และมีคุณภาพพื้นผิวที่เหมาะสมต่อการใช้งานและการจัดแสดง

จากกระบวนการดังกล่าว ส่งผลให้เกิดชิ้นงานต้นแบบ “พระธาตุจำลองจากเซรามิก” ที่มีรูปทรง สัดส่วน และลวดลายสะท้อนคติพุทธศิลป์ล้านนาอย่างชัดเจน และมีคุณสมบัติทางกายภาพที่เหมาะสมต่อการใช้งาน

นอกจากนี้ การทดลองสร้างสรรค์ผลงานสามารถจำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ พระธาตุจำลอง เครื่องบูชาทางพุทธศิลป์ และของที่ระลึกเชิงวัฒนธรรม ซึ่งล้วนคงเอกลักษณ์ศิลปะล้านนาและสามารถนำไปใช้ได้ทั้งในเชิงศาสนาและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชน อีกทั้งกระบวนการสร้างสรรค์ยังส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างช่างฝีมือ พระสงฆ์ นักวิชาการ และเยาวชน ผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติการที่เปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อประเมินผลนวัตกรรมในงานเซรามิกที่ผสมผสานกับพุทธศิลปกรรมล้านนาและสามารถถ่ายทอดสู่สังคม ผลการวิจัยพบว่า นวัตกรรมพุทธศิลปกรรมล้านนาจากเซรามิกที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมและมีคุณค่าทางศิลปะ จิตวิญญาณ และวัฒนธรรม โดยเฉพาะชิ้นงานต้นแบบประเภทพระธาตุจำลอง และเครื่องบูชาทางพุทธศิลป์ได้รับการยอมรับจากผู้เชี่ยวชาญ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ว่าเป็นผลงานที่สามารถสื่อความหมายทางธรรมะได้อย่างงดงามและสอดคล้องกับอัตลักษณ์พุทธศิลป์ล้านนา

การประเมินผลดำเนินการผ่านการมีส่วนร่วมของผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปกรรมและหัตถกรรมเซรามิก ร่วมกับการประเมินเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามวัดระดับความพึงพอใจใน 4 ด้าน ได้แก่ ความงามและเอกลักษณ์ทางพุทธศิลป์ ความเหมาะสมด้านการใช้งานและคุณภาพวัสดุ ความสามารถในการสื่อสารคุณค่าทางจิตวิญญาณ และศักยภาพในการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่สังคม ผลการประเมินเชิงสถิติพบว่า คะแนนเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.68$, $SD = 0.42$) แสดงให้เห็นว่าผลงานนวัตกรรมมีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์และสอดคล้องกับลักษณะพุทธศิลป์ล้านนา

องค์ความรู้ใหม่

แผนภาพ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพองค์ความรู้ สามารถอธิบายได้ว่า การพัฒนาและสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์กรรมล้านนา ในรูปแบบนวัตกรรมเชรามิก มีแกนกลางอยู่ที่ “นวัตกรรมเชิงพุทธศิลป์ล้านนา” ซึ่งเป็นผลจากการบูรณาการทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีเชรามิกร่วมสมัยเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

องค์ความรู้ใหม่นี้ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 6 มิติที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ดังนี้

1) มิติด้านบุคคล ส่งผลให้เกิดการพัฒนาทักษะเชิงช่าง ความคิดสร้างสรรค์ และกระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ โดยเฉพาะการเรียนรู้ผ่านการลงมือทำจริง ซึ่งช่วยยกระดับศักยภาพของช่างฝีมือและเยาวชนในชุมชน

2) มิติด้านศาสนา ทำให้การสร้างสรรค์งานศิลปกรรมมิได้เป็นเพียงการผลิตวัตถุ แต่เป็นกระบวนการถ่ายทอดความเชื่อ คติสัญลักษณ์ และคุณค่าทางจิตวิญญาณที่ฝังรากอยู่ในพุทธศิลป์กรรมล้านนา

3) มิติด้านสังคม ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการออกแบบและพัฒนา ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างช่างฝีมือ พระสงฆ์ นักวิชาการ และเยาวชน อันนำไปสู่ความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน

4) มิติด้านวัฒนธรรม ช่วยอนุรักษ์และต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านการประยุกต์รูปแบบศิลปกรรมดั้งเดิมให้สอดคล้องกับบริบทวัสดุและสมัยร่วมสมัย

5) มิติด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์เชรามิกเชิงวัฒนธรรม สามารถต่อยอดเป็นของที่ระลึกและผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ที่มีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น

6) มิติด้านเทคนิคและนวัตกรรม เป็นการพัฒนาองค์ความรู้ด้านวัสดุศาสตร์และเทคนิคการผลิต เช่น การปรับสูตรดิน การพัฒนาเคลือบ และกระบวนการเผา เพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบพุทธศิลป์กรรมล้านนาอย่างมีคุณภาพ

จากทั้ง 6 มิติข้างต้น ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์เชิงบูรณาการ ได้แก่

(1) การสร้างต้นแบบงานเซรามิกที่มีอัตลักษณ์ล้านนาอย่างชัดเจน

(2) การถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ

(3) การสนับสนุนการพัฒนาฝีมือและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับชุมชน

(4) การเป็นต้นแบบการเรียนรู้เชิงปฏิบัติที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยสรุป องค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัยนี้ได้จำกัดอยู่ที่การสร้างผลิตภัณฑ์ต้นแบบเท่านั้น หากแต่เป็นกรอบแนวคิดการพัฒนาพุทธศิลปกรรมล้านนาในบริบทวิศุกรรมสมัย ที่เชื่อมโยงมิติบุคคล ศาสนา สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และนวัตกรรมเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การศึกษารูปแบบและอัตลักษณ์พุทธศิลปกรรมล้านนาในงานเซรามิกของชุมชน พบว่า รูปแบบงานเซรามิกของชุมชนบ้านศาลาเม็งสะท้อนอัตลักษณ์ล้านนาอย่างเด่นชัดทั้งด้านรูปทรง ลวดลาย และความหมายเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งสามารถอธิบายได้ในกรอบแนวคิดวัฒนธรรมเชิงสัญลักษณ์ของ Geertz (1973) ที่เสนอว่า ศิลปกรรมทำหน้าที่เป็นระบบสัญลักษณ์ในการถ่ายทอดโลกทัศน์ ความเชื่อ และคุณค่าของชุมชน

ในบริบทการศึกษาร่วมสมัย งานของ Booncharoen (2023) ชี้ให้เห็นว่า ลวดลายพุทธศิลป์ล้านนา เช่น ลายพรรณพฤกษา กลีบบัว และสัตว์หิมพานต์ ยังคงเป็นแกนกลางของการคงอยู่ทางอัตลักษณ์ในงานหัตถกรรมร่วมสมัย ขณะที่ Eakjan et al. (2022) อธิบายว่า ศิลปกรรมล้านนามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสถาปัตยกรรมศาสนสถาน โดยเฉพาะองค์พระธาตุ ซึ่งทำหน้าที่เป็นต้นแบบเชิงรูปทรงและคติความเชื่อ

นอกจากนี้ งานศึกษาด้านมรดกวัฒนธรรมร่วมสมัยของ (Smith, 2021; Tan and Ibrahim, 2024) ยังสนับสนุนว่า การคงอยู่ของอัตลักษณ์มิได้เกิดจากการรักษารูปแบบดั้งเดิมเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการตีความและสร้างความหมายใหม่ภายใต้บริบทสังคมปัจจุบัน ดังนั้น ข้อค้นพบในงานวิจัยนี้จึงมิได้เพื่อยืนยันการคงอยู่ของรูปแบบศิลปกรรมล้านนา หากแต่แสดงให้เห็นกลไกการผลิตซ้ำเชิงวัฒนธรรม ที่ทำให้อัตลักษณ์ล้านนายังคงมีพลังในสื่อวิศุกรรมร่วมสมัยอย่างเซรามิก

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การพัฒนานวัตกรรมพุทธศิลปกรรมล้านนาในสื่อเซรามิก พบว่าการบูรณาการภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ากับเทคโนโลยีการผลิตและกระบวนการออกแบบร่วมสมัย สามารถสร้างนวัตกรรมที่ยังคงคุณค่าทางวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม ข้อค้นพบนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของ Baldacchino (2002) ที่เสนอว่า การอนุรักษ์อย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการปรับตัวเชิงสร้างสรรค์ มากกว่าการหยุดนิ่งเชิงรูปแบบ

ส่วนงานของ UNESCO (2022) ด้านมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ยังชี้ให้เห็นว่า นวัตกรรมทางวัฒนธรรมที่มีรากฐานจากชุมชนจะเกิดความยั่งยืนเมื่อกระบวนการพัฒนามีส่วนร่วมและสอดคล้อง กับบริบทท้องถิ่น ขณะเดียวกัน Lee and Chen (2023) ด้าน craft innovation ระบุว่า การผสมผสานเทคนิคดั้งเดิม กับเทคโนโลยีวัสดุสมัยใหม่สามารถเพิ่มมูลค่าทางสุนทรียะและเศรษฐกิจ โดยไม่ทำลายอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ดังนั้น ผลการวิจัยจึงสะท้อนรูปแบบของ “นวัตกรรมเชิงวัฒนธรรม” ที่ตั้งอยู่บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น และการออกแบบเชิงระบบ

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การประเมินคุณค่าของต้นแบบนวัตกรรม พบว่า ต้นแบบได้รับความ พึงพอใจในระดับสูงมาก ทั้งด้านความงาม ความหมายเชิงธรรม และศักยภาพในการถ่ายทอดคุณค่า ข้อค้นพบนี้ สามารถอธิบายผ่านแนวคิดศิลปะทางศาสนาของ Eliade (1959) ซึ่งมองว่าศิลปกรรมศาสนาเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงโลก ทางวัตถุกับโลกทางจิตวิญญาณ โดยความงามมิได้เป็นเพียงรูปแบบภายนอก หากแต่เป็นสภาวะที่ก่อให้เกิด ประสบการณ์ศักดิ์สิทธิ์

ส่วนงานวิจัยของ Kumar and Singh (2021) ด้าน sacred art and perception ชี้ว่า ผู้รับสารมี แนวโน้มประเมินคุณค่าสูงเมื่อผลงานสามารถเชื่อมโยงความเชื่อส่วนบุคคลกับสัญลักษณ์ทางศาสนาได้อย่างชัดเจน ขณะเดียวกัน รายงาน Creative Economy Outlook ของ UNCTAD (2022) และงานของ (Booncharoen, 2023) ยังสนับสนุนว่า งานศิลปกรรมที่มีฐานวัฒนธรรมชัดเจนสามารถต่อยอดสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จึงกล่าวได้ว่า ความพึงพอใจระดับสูงที่ปรากฏในงานวิจัยนี้ได้สะท้อนเพียงคุณภาพเชิงรูปแบบ หากแต่สะท้อนพลังทางสัญลักษณ์ คุณค่าทางจิตวิญญาณ และศักยภาพทางเศรษฐกิจวัฒนธรรมควบคู่กัน อันตอก ย้ำบทบาทของนวัตกรรมพุทธศิลปกรรมล้านนาในฐานะกลไกเชื่อมโยงมรดกวัฒนธรรมกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในสังคมร่วมสมัย

สรุป

งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การพัฒนานวัตกรรมพุทธศิลปกรรมล้านนาจากเซรามิกเป็นกระบวนการ บูรณาการองค์ความรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรม จิตวิญญาณ และเทคโนโลยีร่วมสมัยได้อย่างกลมกลืน และสามารถ สร้างคุณค่าได้หลายมิติ ทั้งในระดับชุมชนและสังคมไทยร่วมสมัย งานวิจัยสะท้อนให้เห็นว่างานศิลปกรรม มิได้เป็นเพียงผลผลิตเชิงสุนทรียะ หากแต่เป็นกลไกสำคัญในการธำรงอัตลักษณ์ท้องถิ่น เสริมสร้างศรัทธาทาง พระพุทธศาสนา และต่อยอดสู่การพัฒนาเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน

ในมิติทางศิลปกรรม งานวิจัยแสดงให้เห็นถึงพลังของศิลปะล้านนาที่สามารถปรับตัวและดำรงอยู่ในบริบท ปัจจุบัน ผ่านการถอดรหัสศรัทธาความเชื่อและสัญลักษณ์ทางพุทธศิลป์มาสู่การสร้างสรรค์งานเซรามิกอย่างมี

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2569)

ความหมาย ศิลปะจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงบทบาทของงานช่างหรือการตกแต่ง แต่ทำหน้าที่เป็นศิลปะเพื่อจิตวิญญาณที่สะท้อนศรัทธา สัจธรรม และคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างมีชีวิตชีวา

ในมิติทางจิตวิญญาณ พบว่ากระบวนการสร้างสรรค์นวัตกรรมการพุทธศิลป์เป็นกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาจิตใจควบคู่ไปกับการสร้างงานศิลปะ การปั้นและการผลิตเซรามิกจึงมิใช่เพียงการสร้างวัตถุ แต่เป็นการฝึกสติ สมาธิ และความตั้งใจมั่นทางจิต ส่งผลให้งานศิลปกรรมที่เกิดขึ้นมีคุณค่าทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม สามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการหล่อหลอมจิตใจของทั้งผู้สร้างและผู้รับชมได้พร้อมกัน

ในมิติทางเทคโนโลยี แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ากับเทคโนโลยีวัสดุและกระบวนการผลิตร่วมสมัยอย่างเหมาะสม การเลือกใช้เทคนิคการเผา การพัฒนาเคลือบ และการใช้เครื่องมือสมัยใหม่ในบางขั้นตอน ช่วยยกระดับคุณภาพและมาตรฐานของงานศิลปกรรม โดยยังคงรักษาจิตวิญญาณของศิลปะพื้นบ้านและอัตลักษณ์ล้านนาไว้อย่างครบถ้วน สะท้อนให้เห็นถึงนวัตกรรมเชิงวัฒนธรรมที่คำนึงถึงมนุษย์และชุมชนเป็นศูนย์กลาง

จะให้เห็นว่านวัตกรรมการพุทธศิลปกรรมล้านนาจากเซรามิกเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงผู้คนหลากหลายกลุ่มเข้าด้วยกัน ผ่านการมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ การถ่ายทอดองค์ความรู้ และการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนและการต่อยอดองค์ความรู้ได้อย่างยั่งยืน ในด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ งานวิจัยแสดงให้เห็นว่านวัตกรรมการศิลปกรรมดังกล่าวสามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เชิงวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ทั้งในด้านศิลปะ จิตวิญญาณ และเศรษฐกิจ โดยสามารถสร้างรายได้ สร้างอาชีพ และเสริมสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ล้านนาให้แก่ชุมชน ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีทิศทาง

ดังนั้น นวัตกรรมการพุทธศิลปกรรมล้านนาจากเซรามิกที่พัฒนาขึ้นจากงานวิจัยนี้ จึงมิใช่เพียงผลงานศิลปกรรมในเชิงรูปแบบ หากแต่เป็นแบบอย่างของการใช้ศิลปะและปัญญาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนจิตวิญญาณ สังคม และวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับบริบทสังคมไทยร่วมสมัย และสามารถเป็นแนวทางต้นแบบในการพัฒนาศิลปกรรมเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า รูปแบบและอัตลักษณ์พุทธศิลปกรรมล้านนาในงานเซรามิกของชุมชนสะท้อนเอกลักษณ์ด้านรูปทรง ลวดลาย และความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับคติความเชื่อทางพุทธศาสนาและวิถีวัฒนธรรมล้านนาอย่างชัดเจน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการ ดังนี้

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2569)

1) วัดและหน่วยงานด้านศาสนา สามารถนำองค์ความรู้พุทธศิลป์ล้านนาไปใช้ในการพัฒนาพื้นที่ศาสนสถาน การจัดแสดงศิลปกรรม และกิจกรรมการเรียนรู้ทางพุทธศิลป์ เพื่อเสริมสร้างศรัทธาและการรับรู้คุณค่าทางวัฒนธรรม

2) หน่วยงานด้านวัฒนธรรมและการศึกษา ควรใช้ผลการวิจัยเป็นฐานข้อมูลในการจัดทำสื่อการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่น และกิจกรรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมล้านนาในระดับโรงเรียนและชุมชน

3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถนำข้อมูลอัตลักษณ์ศิลปกรรมไปใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการสร้างภาพลักษณ์ชุมชน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า การบูรณาการภูมิปัญญาพุทธศิลป์ล้านนาเข้ากับกระบวนการออกแบบและเทคโนโลยีการผลิตเซรามิกสมัยใหม่ สามารถสร้างนวัตกรรมเชิงวัฒนธรรมที่ยังคงคุณค่าและเพิ่มศักยภาพเชิงเศรษฐกิจได้ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการ ดังนี้

1) สถาบันการศึกษาและอาชีวศึกษา ควรนำกระบวนการสร้างสรรค์และเทคนิคการพัฒนานวัตกรรมไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน การฝึกอบรม และการพัฒนาหลักสูตรด้านศิลปกรรมและหัตถกรรม

2) กลุ่มช่างหัตถกรรมและวิสาหกิจชุมชน สามารถใช้แนวทางการออกแบบเชิงสร้างสรรค์ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีอัตลักษณ์และเพิ่มมูลค่า

3) หน่วยงานด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการพัฒนาชุมชน ควรสนับสนุนการสร้างเครือข่ายการผลิต การตลาด และการพัฒนาคลัสเตอร์ศิลปกรรม เพื่อส่งเสริมอาชีพและรายได้ในชุมชน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ต้นแบบนวัตกรรมพุทธศิลปกรรมล้านนาในสื่อเซรามิกได้รับการประเมินคุณค่าในระดับสูง ทั้งด้านความงาม ความหมายเชิงจิตวิญญาณ และศักยภาพในการถ่ายทอดองค์ความรู้และการใช้ประโยชน์ในชุมชน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการ ดังนี้

1) วัดและชุมชน สามารถนำต้นแบบไปใช้เป็นสื่อประกอบพิธีกรรม การประดับศาสนสถาน และกิจกรรมเผยแพร่พุทธศิลป์

2) หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวและวัฒนธรรม ควรนำต้นแบบไปจัดแสดงในนิทรรศการ เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และกิจกรรมเทศกาลศิลปกรรม

3) หน่วยงานภาครัฐและเอกชน สามารถใช้ผลการวิจัยเป็นต้นแบบในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงวัฒนธรรมและของที่ระลึก เพื่อขยายโอกาสทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการตลาดเชิงวัฒนธรรม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1. การต่อยอดองค์ความรู้เชิงลึกด้านสัญลักษณ์และความหมายทางพุทธศิลป์ล้านนา ควรศึกษาวิเคราะห์ ลวดลาย คติความเชื่อ และสัญลักษณ์พุทธศิลป์ล้านนาในมิติประวัติศาสตร์ ศาสนา และสุนทรียศาสตร์เชิงเปรียบเทียบ เพื่อสร้างฐานองค์ความรู้ที่สามารถประยุกต์สู่การออกแบบศิลปกรรมร่วมสมัยได้อย่างลุ่มลึก

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2569)

2.2. การพัฒนาเทคโนโลยีวัสดุและกระบวนการผลิตเพื่อเพิ่มคุณค่าศิลปกรรมและความยั่งยืน ควรวิจัยการใช้วัสดุท้องถิ่น เทคโนโลยีการเผา และนวัตกรรมกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ควบคู่กับการประเมินคุณภาพ ความทนทาน และศักยภาพการใช้งานในบริบทศาสนาและวัฒนธรรม

2.3. การศึกษารูปแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์และผลกระทบทางสังคมจากการใช้ประโยชน์วัดกรรมพุทธศิลป์ ควรศึกษาการบริหารจัดการองค์ความรู้ โมเดลธุรกิจสร้างสรรค์ และผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมจากการนำผลงานไปใช้จริงในชุมชน เพื่อพัฒนาแนวทางการใช้ทุนวัฒนธรรมสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

Reference

- Baldacchino, G. (2002). *Cultural Tourism and Heritage Management*. Bristol, UK: Channel View Publications.
- Booncharoen, K. (2023). Integration of Lanna Buddhist Art in Modern Ceramics. *Lanna Arts Journal*, 5(1), 15–29.
- Eakjan, D., Kotsuppho, P., Tasonthi, S., Panyacheen, P., & Pin-kaew, J. (2022). The Critical Study of Buddhist Art in Lanna. *Journal of Buddhist Studies*, 13(1), 209–221.
- Eliade, M. (1959). *The Sacred and the Profane: The Nature of Religion*. San Diego, CA: Harcourt.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Khadvichai, A., Saokong, P., Piladdhammakorn, P., & Subrahmapanno, P. T. (2024). The Creation of Buddhist Lanna Paintings by Using Natural Materials and Minerals to Create Contemporary Art. *Dhammathas Academic Journal*, 24(3), 87–102.
- Kruaraya, P. (2025). Symbolism in Lanna Buddhist Art: Kalasa Vessels and Ritual Aesthetics as Cultural Wisdom. *Journal of Buddhist Art and Culture*, 18(1), 75–98.
- Kumar, R., & Singh, P. (2021). Sacred Art and Perception: Symbolism and Spiritual Aesthetics. *Journal of Religious Art Studies*, 9(2), 101–118.
- Lee, S., & Chen, Y. (2023). Craft Innovation and Material Culture in Contemporary Design. *International Journal of Design*, 17(1), 77–91.
- Lhomchaychotikul, P. (2024). Influence of Lankan Buddhism in Lanna Buddhist Art. *Journal of Buddhist Psychology*, 9(2), 273–287.
- Office of the Permanent Secretary, Ministry of Culture. (2021). *Creative Economy Policy and Cultural Development in Thailand*. Ministry of Culture.

- Phrakrukowitthawatee. (2024). The Lanna Pulpit: Identity, Wisdom, and Aesthetics in Buddhist Cultural Heritage. *Saeng-Isan Academic Journal*, 21(2), 170–185.
- Saithong, W. (2021). *Lanna Ceramic Wisdom: Case Study of Ka Gai bowls in Lampang Province* (Master's thesis, Chiang Mai University). Chiang Mai.
- Sawatsing, S. (2021). Development and Trade of Sukhothai Celadon Ceramics. *Lanna Arts Journal*, 10(1), 20–35.
- Smith, L. (2021). *Uses of Heritage*. (2nd ed.). Routledge.
- Sriboonruang, S. (2021). *Local Wisdom and Buddhist Art in Lanna Society*. Chiang Mai University Press.
- Tan, J., & Ibrahim, N. (2024). Cultural Innovation and Heritage Crafts in Southeast Asia. *Journal of Cultural Heritage Studies*, 18(2), 55–72.
- Thailand Research Fund. (2024). *Cultural Innovation and Sustainable Community Development*. Thailand Research Fund.
- UNCTAD. (2022). *Creative Economy Outlook 2022*. United Nations.
- UNESCO. (2022). *Operational Principles for Safeguarding Intangible Cultural Heritage*. UNESCO Publishing.